

ХАРАКТЕРИСТИКА ОЗНАК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

CHARACTERISTIC TRAITS OF THE SUBJECT CRIMES AGAINST PROPERTY

Дорохіна Ю.А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»

У статті проаналізовано ознаки предмета злочинів проти власності. Зазначено, що предмет злочину проти власності повинен мати такі ознаки: фізичну, економічну, юридичну й соціальну. Акцентується увага на тому, що відсутність хоча б однієї з них виключає кваліфікацію вчиненого як закінченого злочину проти власності.

Ключові слова: злочини проти власності, предмет злочину, ознаки предмета злочину.

В статье проанализированы признаки предмета преступления против собственности. Указано, что предмет преступления против собственности должен иметь следующие признаки: физический, экономический, юридический и социальный. Делается вывод, что отсутствие хотя бы одного из них исключает квалификацию содеянного как законченного преступления против собственности.

Ключевые слова: преступление против собственности, предмет преступления, признаки предмета преступления.

The article analyzes the characteristics of the subject of crimes against property. Indicates that the subject of crimes against property should have the following characteristics: physical, economic, legal and social. The conclusion is made that the absence of even one of them excludes the qualification of actions as a finished crimes against property.

Key words: crimes against property, subject of the crime, characteristics of the subject of the crime.

Постановка проблеми. Ознаки предмета злочину мають самостійне кримінально-правове значення і впливають на підстави кримінальної відповідальності, отже – і на кваліфікацію діяння. Окрім цього, ті або інші властивості предмета злочину дозволяють розмежовувати суміжні склади суспільно небезпечних діянь, а також злочину дію від незлочинних. Предмет відіграє важливу роль у з'ясуванні механізму спричинення шкоди охоронюваним інтересам, а також у вирішенні питання щодо розміру матеріальних збитків, завданих злочинцем.

Стан дослідження. Слід зазначити, що наше дослідження ґрунтується на працях О.А. Герцензона, О.О. Дудорова, В.А. Клименка, Н.Ф. Кузнецової, М.Й. Коржанського, П.С. Магишевського, М.І. Мельника, А.С. Никифорова, В.С. Орлова, В.Г. Павлова, А.А. Піонтковського, М.С. Таганцева, А.Н. Трайніна, М.Д. Шаргородського, М.І. Хавронюка та інших учених.

Характеристика ознак предмета злочинів проти власності є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Деякі автори, які розглядають проблему предмета злочинів проти власності, виділяють три його основні й необхідні ознаки: матеріальну (фізичну), економічну та юридичну [1, с. 41–42; 2, с. 72–76].

Однак є автори (і ми поділяємо їх позицію), які виділяють також четверту ознаку – соціальну [3, с. 346–442].

Виділення й визначення цих ознак сталося ще в науці дореволюційного кримінального права [4] та збереглося, дещо змінившись, дотепер.

Отже, традиційно вважається, що фізична (матеріальна) ознака предмета злочину проти власності являє собою доступність будь-якого об'єкта матеріального світу для сприйняття. Доступність сприйняття предмета включає можливість вчинення з ним будь-яких

фізичних дій. Предмет має форму, колір, вагу, кількість, об'єм, фізичний стан, відповідає іншим властивостям матеріального тіла. Істотною у визначенні матеріальності предмета є його виокремленість або автономність, що дозволяє вчиняти з ним фізичні дії (переміщувати, ховати, передавати тощо), внаслідок чого не втрачаються його споживчі властивості та цільове призначення.

Ми вважаємо, що тлумачення поняття предмета злочину як матеріального об'єкта зовнішнього світу необґрунтовано обмежує межі цієї категорії. У деяких випадках діяння може бути спрямоване також на «нематеріальне» благо (інформацію, електричну енергію, право на майно тощо).

З позиції кримінального права та законодавства предмет злочинів проти власності – це рухоме майно (майно, яке можна вільно переміщувати в просторі без заподіяння йому шкоди). До рухомого майна належать також гроші, валютні цінності, цінні папери, майнові права й обов'язки.

У зв'язку з аналізом фізичної ознаки предмета злочинів проти власності окремої уваги, на нашу думку, потребує питання про гроші, оскільки вони посідають особливе місце серед різновидів предмета злочинів проти власності.

Відомо, що гроші багаті історією свого становлення, у процесі якого вони мали різні форми. Згідно зі ст. 3 Закону України від 5 квітня 2001 р. «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» кошти існують у готівковій (грошові знаки) або безготівковій (записи на рахунках у банках) формі. Сьогодні не виникає сумнівів щодо віднесення коштів у готівковій формі до предмета злочинів проти власності. Однак щодо визнання предметом злочину безготівкових грошей такої єдності думок у літературі не спостерігається.

Безготівкові гроші з'явилися порівняно недавно, зробивши такий само переворот, як і поява паперо-

вих грошей, що в минулі століття швидко витиснули монети. Бурхливий розвиток комп'ютерної техніки наводить на думку про те, що безготівкові гроші незабаром зовсім можуть замінити готівку. При цьому єдиного розуміння поняття «безготівкові гроші» не існує, а до питань, які не дістали однозначного вирішення в кримінально-правовій науці та які суперечливо вирішуються на практиці, належить, зокрема, кримінально-правова оцінка незаконного заволодіння безготівковими грошима.

Насамперед зазначимо, що, описуючи функції грошей, економісти різних шкіл пропонують найрізноманітніші визначення грошей: і середньозважене значення різних засобів платежу, і тимчасове зосередження купівельної сили, і грошовий агрегат, що включає в себе готівку й так звані чекові внески. Тобто економісти не вбачають особливої різниці між готівковими та безготівковими грошима. В економічній теорії також визнано, що гроші є мірою вартості всіх товарів, засобом обміну й платежу, засобом збереження й накопичення. Безготівкові гроші – це така собі віртуальна реальність, облікова інформація. Працюючи з ними, банки оперують інформаційними потоками про рух грошей; тому безготівкові гроші – це не що інше, як інформація про платежі [5, с. 46].

Встановити природу безготівкових грошей намагаються також юристи. Щоправда, їх думки відрізняються від міркувань економістів, які обстоюють тезу про інформаційну природу безготівкових грошей, адже юристи не можуть не зважати на поняття, закріплені в законодавстві (насамперед цивільному). З положень останнього однозначно постає, що безготівкові гроші виступають об'єктом цивільних прав. Залишається, однак, відкритим питання, чим саме – речами або правом вимоги – варто визнати гроші в безготівковій формі.

Неоднозначність правової природи безготівкових грошей не може не ускладнювати вирішення питань кваліфікації незаконного заволодіння такими грошима. У кримінально-правовій літературі із цього питання висловлено різні думки.

Нам імпонує підхід, відповідно до якого безготівкові гроші мають змішану, речово-зобов'язальну природу. Вони є фікцією речі, яка має зобов'язальну природу. Для зручності (потреб кваліфікації злочинів) цілком можливо застосовувати до безготівкових грошей режим речового права, визнаючи їх майном. Як відомо, поняття майна, будучи за своєю юридичною природою міжгалузевим, є однією з визначальних цивілістичних категорій. І вирішальне слово в з'ясуванні цього поняття має належати не криміналістам, а цивілістам.

Практика рухається шляхом визнання безготівкових грошей предметом злочинів проти власності в аспекті змішаної, речово-зобов'язальної концепції.

З огляду на сказане слід підтримати пануючу наразі в літературі позицію, відповідно до якої кваліфікація посягань на грошові кошти не залежить від форми (готівкової чи безготівкової) існування цих коштів; предметом злочину за незаконного списання сум безготівкових коштів із банківських рахунків є майно, яке належить власникам рахунків; незаконне посяган-

ня на безготівкові гроші треба розцінювати як заволодіння чужим майном у той чи інший спосіб, визначений у Кримінальному кодексі України (далі – ККУ).

Разом із коштами (готівковими та безготівковими) предметом злочинів проти власності є цінні папери, які є майновим правом, вираженим у формі документа, що засвідчує наявність цього майнового права – речі. За аналогією з безготівковими грошима дії злочинця, спрямовані на заволодіння цінними паперами, наприклад, на пред'явника, має бути кваліфіковано як закінчений злочин проти власності, оскільки злочинець мав реальну можливість розпоряджатися ними (цінними паперами).

Отже, предметом злочинів проти власності може бути майно та право на майно. Використання в диспозиціях статей ККУ двох різних понять («майно» і «право на майно») свідчить про те, що під майном законодавець розуміє речі, а під поняттям «право на майно» – право на річ, а не на дії особи.

Друга ознака – економічна, згідно з якою предметом злочинів проти власності може бути не будь-яка річ, а лише та, яка має матеріальну цінність. Така річ повинна мати мінову й споживчу вартість.

З наведеного постає, що підприємства, будівлі, земельні ділянки тощо, відповідно до законодавства, можуть належати особі на праві власності та мати матеріальну цінність (у них вкладено людську працю). Таким чином, можемо стверджувати, що предметом злочинів проти власності може бути не лише рухоме, а й нерухоме майно.

Сьогодні не спостерігається єдності думок із приводу питання про визнання так званих легітимізаційних знаків – номерків, жетонів, талонів тощо, які дають право на отримання майна, – предметом досліджуваної категорії злочинів. У більш змістовному підході до визначення своєї позиції щодо зазначеної проблематики доречно звернути увагу на дослідження, проведені Н.О. Антонюк, у якому на підставі економічної ознаки предмета злочину науковець доводить, що сьогодні існує два види легітимізаційних знаків, а саме: 1) ті, які мають мінову й споживчу вартість і, відповідно, є предметом злочинів проти власності; 2) ті, які не мають мінової й споживчої вартості та не можуть бути предметом злочинів проти власності, а виступають виключно в ролі засобів вчинення злочинів [6, с. 279–281]. Ми погоджуємося з наведеною класифікацією та повністю підтримуємо зазначену позицію.

Не є предметом злочинів проти власності речі, які фактично втратили свою мінову або споживчу вартість. Наприклад, некондиційні, невідповідні до стандартів будівельні матеріали або їх відходи, які не можуть бути використані під час зведення певних об'єктів та не становлять для їх власника економічної цінності. Залишення їх за межами будівництва, без охорони, протягом тривалого часу може бути ознаками того, що ці речі не потрібні власникові.

Ще однією ознакою предмета злочинів проти власності є юридична: річ має бути чужою для винного.

Глумачення норм Кримінального кодексу України дає підстави говорити, що під поняттям «чуже майно» розуміється майно, яке не перебуває у власності чи за-

конному володінні винного [7, с. 444]. Таким чином, чуже майно є об'єктом права власності, і відповідальність за посягання на нього настає однакова, незалежно від його форми.

Однак серед наукового загалу існує також думка про те, що майно (річ) може бути чужим і для потерпілого. Дореволюційні й радянські юристи кваліфікували як злочин проти власності також дії, спрямовані на розкрадання раніше викраденого майна.

Фактично так само обґрунтовують свою позицію й сучасні автори, які пропонують кваліфікувати як злочин проти власності розкрадання викраденого (А.Г. Безверхов, А.І. Бойцов, Г.В. Веріна, Г.Н. Борзенков). Однак існує й протилежна точка зору, прихильники якої (Н.О. Лопашенко, З.О. Незнамова, М.В. Фролов, І.Я. Казаченко, С.А. Єлісеєв, С.І. Тихенко, А.О. Пінаєв) володільцем майна вважають виключно законного (титульного) власника.

Ми повністю поділяємо думки тих науковців, які вважають, що викрадення винним чужого майна, яке до цього вже було вкрадене іншою особою (крадіжка краденого), має кваліфікуватися як закінчений злочин проти власності. Так само має бути кваліфіковано заволодіння забудою власником у відомому йому місці річчю, оскільки винний не міг не розуміти, що власник може повернутися за нею.

Також як злочин проти власності мають бути кваліфіковані дії власника щодо вилучення (викрадення) своєї власності. Прикладом може слугувати ситуація, коли власник вилучає частину майна, яке належить йому, проте знаходиться у веденні іншої особи, з метою подальшого витребування компенсації за втрату цього майна. Предметом злочину в цьому випадку є не власне майно, а гроші або речі, які передбачається отримати як компенсацію «втраченого». Незважаючи на зовнішню незвичність такої позиції, у судовій практиці досить поширені приклади дій громадян щодо майна, яке належить їм, із метою отримання страхових виплат із приводу його псування або втрати. Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що дії власника можуть бути кваліфіковані як злочин проти власності у випадках, коли власник впливає на майно, яке належить йому, або речі з корисливою метою, тобто з метою отримання незаконної вигоди за рахунок інших фізичних або юридичних осіб.

Правильне розуміння предмета злочину має велике значення й щодо розмежування різних складів

злочинів проти власності. Так, вчиняються злочини, пов'язані із заволодінням спеціальними предметами, які мають особливу історичну, наукову, художню або культурну цінність (так звана культурна спадщина).

Для повноти нашого аналізу необхідно також підкреслити той факт, що кваліфікація злочинних посягань на культурні цінності в Кримінальному кодексі України, на жаль, не відповідає цілям правового захисту культурної спадщини. Справа в тому, що крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства, вчинені з метою заволодіння артефактами й раритетами, традиційно кваліфікуються як звичайні злочини, оскільки у відповідних статтях ККУ закріплено виключно намір, спрямований на «заволодіння майном». Отже, законодавець не бачить різниці між такими предметами злочинів, як, наприклад, картина А.І. Куїнджі та звичайний мобільний телефон.

На нашу думку, злочини, які посягають на культурні цінності, мають кваліфікуватися як корисливі злочини проти власності. Обов'язковою ознакою складів цих злочинів є їх предмет у вигляді культурних цінностей.

Отже, запропоноване розуміння юридичної ознаки предмета злочинів проти власності дозволить вирішити лише окремі питання кваліфікації злочинів проти власності.

Щодо соціальної ознаки предмета злочинів проти власності зауважимо, що вона виражається в тому, що зазначений предмет має бути створений або відокремлений від природного середовища. На думку вітчизняних науковців [8, с. 431], предметом злочинів проти власності не можуть виступати природні багатства в їх природному стані. Протиправне обернення таких предметів у свою власність за наявності підстав може розглядатися як злочини проти довкілля.

Ми погоджуємося з позицією тих науковців, які зазначають, що злочини щодо природних об'єктів, які вилучені з природного стану завдяки вкладеній праці людини чи відокремленню від природного середовища, юридично слід розглядати як злочини проти власності [9, с. 235–239].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зауважимо, що предмет злочину проти власності повинен мати всі ознаки: фізичну, економічну, юридичну та соціальну. Відсутність хоча б однієї з них виключає кваліфікацію вчиненого як закінченого злочину проти власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борзенков Г.Н. Преступления против собственности в новом Уголовном кодексе РФ / Г.Н. Борзенков // Юридический мир. – 1997. – № 6–7. – С. 41–42.
2. Яни П.С. Преступное посягательство на имущество / П.С. Яни // Законодательство. – 1998. – № 9. – С. 70–78.
3. Кримінальне право (особлива частина) : [підручник] / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Луганськ : Еталон-2, 2012. – Т. 1. – 780 с.
4. Наумов А.В. Российское уголовное право : [курс лекций] : в 3 т. / А.В. Наумов – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – Т. 2 : Особенная часть (главы I–X). – 2007. – 254 с.
5. Ефимова Л.Г. Правовые проблемы безналичных денег / Л.Г. Ефимова // Хозяйство и право. – 1997. – № 2. – С. 44–49.
6. Антонюк Н.О. Правова природа легітимізаційного знака / Н.О. Антонюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 278–285.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Канон ; А.С.К., 2002. – 1104 с.
8. Дудоров О.О. Злочини у сфері підприємництва : [навч. посібник] / [О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк] ; за ред. М.І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2001. – 431 с.
9. Олійник П.В. Співні питання кваліфікації злочинів проти власності з урахуванням їх предмету / П.В. Олійник // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3(39). – С. 224–234.